УДК 81 243:378.147
DOI: 10.31499/2307-4906.4.2021.250156

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ОСВІТНЬОГО КІБЕРПРОСТОРУ

Марчук Ірина, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
ORCID: 0000-0002-7278-8664
E-mail: imarchuk6@gmail.com

Статтю присвячено аналізу стану сучасної професійної підготовки майбутніх соціологів в Україні та визначенню науково обґрунтованих умов підвищення її якості засобами освітнього кіберпростору. На основі аналізу наукової літератури, а також практики професійної підготовки соціологів в Україні та за кордоном було визначено проблеми та виклики сьогодення. Зроблено висновок щодо необхідності урізноманітнення підходів до навчання іноземної мови. Розроблено методичне забезпечення зазначеного процесу: спецкурс «Формування професійних якостей майбутнього фахівця у процесі контекстного навчання».
Ключові слова: *майбутній соціолог; професійна підготовка; освітній кіберпростір; навчальне середовище; онлайн-аудіоресурси; онлайн-відеоресурси; гібридне навчання; контекстне навчання.*

THE IMPROVEMENT OF THE QUALITY OF THE VOCATIONAL TRAINING OF FUTURE SOCIOLOGISTS BY MEANS OF EDUCATIONAL CYBERSPACE

Marchuk Iryna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Foreign Languages for Humanities Department, Odessa I. I. Mechnikov National University.
ORCID: 0000-0002-7278-8664
E-mail: imarchuk6@gmail.com

The article is devoted to the analysis of the state of the modern professional training of future sociologists in Ukraine and the definition of the scientific grounds for its quality improvement connected with the use of educational cyberspace. Special attention is paid to the researches of the issue provided by modern Ukrainian and foreign scientists. Due to the analysis of the scientific literature as well as multilateral analysis of the practice of professional training of sociologists in Ukraine and abroad, particular problems and challenges are highlighted. In the process of the problem investigation, the conclusion was made on the particular necessity to diversify the applied approaches to foreign language learning and teaching in terms of the present mode of hybrid education at the university. The various methods and innovative approaches developed are the attempts to answer these actual questions for the vocational training of future sociologists. The methodological support of the mentioned process of future sociologists training is developed in Odessa I. I. Mechnikov National University: the special course "The formation of the professional qualities of a future sociologist in the process of context training" for learning and teaching the foreign language (English) for the special purposes by means of educational cyberspace in the academic environment. The process of designing and delivering the materials of this course offered the possibility to sort out the traditional effective means of vocational training and supplement them with the means of educational cyberspace.
Keywords: *future sociologist; professional training; educational cyberspace; educational environment; online audio resources; online video resources; hybrid education; context learning.*

Попри існування «різних моделей професійної підготовки у європейських закладах вищої освіти, формування професійних якостей є одним з головних завдань, що вирішується завдяки прикладній спрямованості змісту освіти, інтеграції навчальних дисциплін, великому обсягу практики, застосуванню активних методів навчання: тренінгів, навчальних майстерень, методів кооперативного навчання» [3, с. 182] та переваг сучасного навчального кіберпростору. «Досвід професійної підготовки майбутнього соціолога в Україні висвітлює недостатню спрямованість навчальних планів та програм на формування професійних якостей, домінування традиційного навчання, орієнтованого передусім на опанування системи соціологічних знань, вмінь та навичок. Відтак, спрямування вітчизняної професійної підготовки майбутнього соціолога на формування професійних якостей є необхідною умовою інтеграції до європейського освітнього простору та конкурентоспроможності майбутніх фахівців» [3, с. 183]. Саме про це свідчить здійснений порівняльний аналіз досвіду професійної підготовки майбутнього соціолога у провідних європейських та вітчизняних закладах вищої освіти.

Враховуючи те, що світ стає більш мобільним і цифровим, необхідно підвищувати рівень підготовки майбутніх фахівців відповідно до потреб глобального розвитку. У зв'язку з цим необхідно розвивати національну стратегію кіберосвіти [1], тобто розгортати спеціальну та загальну систему кіберосвіти, зокрема приділяти більше уваги формуванню культури навчального кіберпростору у майбутніх фахівців [3; 4]. На шляху реалізації стратегії цифрової економіки є важливим формування в майбутніх фахівців мотивацій та потреб використання цифрових технологій, а також професійних якостей, пов'язаних з роботою в сучасному високорозвиненому інформаційно-комунікаційному середовищі. В інноваційному розвитку вищої освіти відбувається постійне вдосконалення навчального середовища (НС) завдяки впровадженню сучасних онлайн-ресурсів та методик навчання. НС підготовки фахівців з фаху 054 «Соціологія» у закладах вищої освіти (ЗВО) повинно відповідати вимогам інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища завдяки використанню переваг засобів навчального кіберпростору.

В умовах розвитку сучасного українського суспільства, як підкреслюють Н. Побєда [5], В. Подшивалкіна та інші, надзвичайно важко створити універсальну модель професійної підготовки майбутнього соціолога, наповнити навчальний процес конкретним змістом, адекватними різноманітними завданнями. Сучасний підхід до змісту професійної освіти передбачає оновлення технологій навчання як засобів надання, обробки й засвоєння інформації, особливо в умовах дистанційного та гібридного режиму навчання. Управління педагогічними технологіями, обґрунтоване їхнє використання згідно з дидактичними установками дають змогу дійсно індивідуалізувати процес підготовки майбутніх соціологів як фахівців, створити умови для самостійного набування ними знань, а також можливість постійно одержувати інформацію про результати власної пізнавальної, навчально-професійної діяльності.

Проблемі формування та розвитку комп'ютерно орієнтованого освітнього середовища в закладах вищої освіти значну увагу приділяли вітчизняні та закордонні вчені, зокрема В. Биков, А. Гуржій, В. Лапінський, С. Литвинова [2], Ю. Буров [4], С. Вілсон, С. Шаферт та ін.

Мета статті – аналіз стану сучасної професійної підготовки майбутнього

соціолога в Україні та визначення науково обґрунтованих умов підвищення якості професійної підготовки майбутніх соціологів засобами освітнього кіберпростору.

Проведений аналіз особливостей державного стандарту з соціології, а також змістовно-цільових й організаційно-педагогічних аспектів професійної освіти дає змогу констатувати, що на сьогодні її масовий характер не міг не викликати цілий ряд актуальних проблем, пов'язаних з формуванням професіоналізму особистості й діяльності майбутніх соціологів. При цьому перша група проблем пов'язана із сутністю і змістом підготовки майбутнього соціолога-професіонала. У межах цього проблемного поля слід відповісти на питання, наскільки зміст вітчизняної професійної освіти відповідає сучасним вимогам взагалі, а також вимогам євроінтеграції зокрема.

Підкреслюючи, що професійна підготовка соціологів в Україні має тенденцію до усталення, звертаємо увагу на те, що перехід до підготовки магістрів і бакалаврів означає визнання як пріоритетної не тільки підготовки академічних, а й практичних соціологів. У зв'язку з цим, університетська традиція, пов'язана в основному з підготовкою соціологів, орієнтованих на наукові методи дослідження, повинна змінитися в напрямі підготовки соціологів соціономічного типу, орієнтованих на практичну технологічну діяльність.

Аналіз доробок вітчизняних і закордонних науковців дає змогу дійти висновку, «що властивий сучасному розвитку цивілізації динамізм, нарощування її культурного потенціалу, мінливість змісту професійної праці соціолога вимагають формування фахівця нового типу, здатного не тільки обслуговувати наявні виробничі й соціальні технології, а й бути активним суб'єктом інноваційної діяльності як у межах своєї держави, так і в умовах євроінтеграції» [3, с. 182]. У зв'язку з цим, як зазначає Н. Побєда, «якщо розглядати сучасні вимоги до змісту й структури професійної освіти майбутніх соціологів, то першою з них є вимога такої побудови цієї системи, за якої оптимально поєднуються вимоги світової, європейської й національної освітньої системи та реальні можливості певного регіону країни й вищого навчального закладу» [5].

Друга вимога до структури професійної освіти полягає у визначенні обґрунтованого співвідношення загальноосвітньої й професійної підготовки. Ця вимога виникла через цілий ряд причин. По-перше, внаслідок того, що у світовій освітній системі професійна підготовка набула самостійної соціальної цінності. По-друге, з'явилася необхідність значно підняти загальнокультурний рівень фахівця. По-третє, посилення загальноосвітньої підготовки не може відбутися за рахунок професійної, оскільки до компетентності фахівця ринок праці постійно висуває щоразу серйозніші вимоги. «У цих умовах вихід з явної суперечності потрібно, ймовірно, шукати у взаємопроникненні змісту загальноосвітньої й професійної підготовки» [5].

Очевидними є реальні труднощі в розвитку взаємозв'язку дисциплін фундаментального й професійно орієнтованого блоків під час професійної підготовки. Тому, як вважають учені (Н. Побєда, В. Подшивалкіна та ін.), фундаментальні знання, які отримують майбутні соціологи в перші два роки навчання, мають обов'язково поєднуватися з професійним блоком, у межах якого подаються базові елементи спеціальності, через що їх слід відобразити в моделі формування соціолога професіонала. Указуючи на те, що метамова наукових соціологічних теорій є мовою елітарною, спеціалізованою, засвоєння якої вимагає певного інтелектуального потенціалу, пропонується диференціювати професіограми соціолога-дослідника й

практичного соціолога, із конкретизацією їхніх професійних якостей. Крім того, академічна соціологія менш здатна реагувати на потреби ринку попиту, ніж практична. Наявний попит слід розцінювати саме як попит на соціологію, призначену для користувача.

Проте специфіка соціології як наукової, так і академічної полягає в єдності теоретичних та емпіричних досліджень. Опанування «модних» професій (маркетинг, зв'язки з громадськістю, управлінське консультування, соціальна терапія корпоративних і міжособистісних стосунків тощо) неможливе без комплексного підходу до вивчення теорії й методології науки та використання очевидних переваг навчального кіберпростору. Ринок, орієнтуючись на власні інтереси, диктує соціологічним факультетам необхідність знайти головну відмінність у структурі своєї пропозиції на підготовку користувачів і дослідників соціології, причому очевидно, що перша приверне значну частину студентів.

Як бачимо, у результаті пропозицій щодо реструктуризації напрямів підготовки майбутніх соціологів закономірно відбудеться випуск професійних кадрів як користувачів соціального знання. Головна характеристика практичного соціолога полягає в тому, що він принципово відрізняється від соціолога-вченого, оскільки перед ним не стоять завдання пошуку нового соціологічного знання, він повинен уміти отримувати конкретну користь з уже готових результатів цієї гуманітарної науки. У свою чергу зміна характеру й акценту в соціологічних дослідженнях на практичну значущість, економічну вигоду, у межах суміжних соціологічних дисциплін дуже гостро поставили питання про збереження класичних парадигм соціологічного знання й університетської освіти. Характерно й те, що останнім часом як у нашій країні, так і в країнах Європи стала дуже актуальною проблема взаємозв'язку соціологічної науки й освіти в площині їхнього зближення. У межах соціології як науки безперервно поповнюється й оновлюється запас знання, що нерідко відбувається у швидкому темпі за порівняно короткий термін. Процес же професійної освіти, забезпечуючи передачу наявного комплексу знань, умінь та навичок від покоління до по коління майбутніх соціологів, за своєю технологією більш консервативний. У зв'язку з цим очевидно, що на сьогодні досягти ефективності професійної освіти неможливо без повноцінної участі студентів у науково-дослідній роботі за допомогою їхньої безпосередньої інтелектуальної й пошуково-творчої взаємодії з викладачами та науковими співробітниками, що проводять конкретні фундаментальні або прикладні соціологічні дослідження, використовуючи онлайн-інструменти та створюючи специфічний навчальний кіберпростір.

Особливо актуальною для підвищення якості сучасної професійної освіти є проблема міждисциплінарного підходу в процесі підготовки майбутніх соціологів. Зумовлено це тим, що професійна освіта передбачає підготовку особистості майбутнього соціолога як професіонала в різних ракурсах. Упродовж останнього десятиліття вчені в галузі гуманітарних наук активно опановують та впроваджують нові методи відкритого навчального онлайн-середовища в освітньому процесі та в дослідженнях, які ознаменували початок нового етапу розвитку інформаційного суспільства.

Як наслідок, орієнтація на підвищення якості професійної освіти передбачає оптимізацію ресурсів і можливостей у кожному з виділених ракурсів професійної

підготовки майбутніх соціологів, оскільки за допомогою реалізації міждисциплінарного підходу можна значно збагатити кваліфікаційні ознаки майбутнього фахівця сучасного типу.

Слід приділити увагу іншомовній комунікативній підготовці майбутніх соціологів, оскільки володіння іноземною мовою в межах обміну досвідом із закордонними колегами стає необхідною умовою в роботі вітчизняного соціолога. При цьому йдеться не про формування елементарних навичок іншомовної комунікації, а про володіння спеціальною лексикою в межах вимог професійної діяльності соціолога. Оскільки значно зростає інтерес соціологів до проблем зняття мовленнєвого бар'єра, набуття навичок ділового спілкування й культури проведення переговорів із закордонними партнерами, у межах вирішення цієї проблеми, на думку вчених, на особливу увагу заслуговує аспект усунення ряду інтелектуальних, техніко-функціональних, комунікативних й інших психологічних бар'єрів. Доцільно говорити про засвоєння майбутніми соціологами додаткової освітньої програми з іноземної мови. За роки опанування факультативної програми іноземна мова має стати значущою частиною в системі професійних інтересів особистості майбутніх соціологів, засобом поглиблення знань у вибраній сфері діяльності. Як результат, профільна диференціація може стати одним із дієвих засобів підвищення ефективності навчання майбутніх соціологів іноземної мови у закладі вищої освіти. Таким чином, на якісно інший рівень має вийти підготовка майбутніх соціологів у межах дисципліни «Іноземна мова». При цьому ключового значення набуває саме якісний аспект цього виду підготовки завдяки використанню переваг засобів навчального кіберпростору.

Результати дослідження вказують на те, що для більшості випускників соціологічних факультетів сьогодні характерною є наявність цілого ряду перешкод комунікативного характеру. Пояснюється це не тільки природними особливостями, а й відсутністю практичних навичок у комунікативній сфері, недостатнім рівнем володіння мовою (іноземною тощо), йдеться про закритість, концентрацію майбутніх соціологів на собі, відсутність у них професійного інтересу, пасивність, очікування інструкцій замість орієнтації на конструювання ситуації, консерватизм, нерефлексивність мислення тощо. Авторкою статті розроблено методичні рекомендації до спецкурсу «Формування професійних якостей майбутнього фахівця у процесі контекстного навчання», яке має на меті усунення перешкод комунікативного характеру, методами навчального кіберсередовища зокрема.

Вирішення проблем можливе завдяки реалізації таких конкретних умов у процесі навчання іноземної мови з першого по третій рік навчання:

- розвиток потреби у майбутніх соціологів у постійному вдосконаленні здобутих навичок і підтвердження їх практикою (пошук та обробка інформації з метою організації презентації, написання есе, участі в щорічній студентській конференції, проведення самостійних соціологічних досліджень, ігрова практика вирішення соціальних проблем);
- формування насамперед комунікативних якостей, необхідних для роботи майбутніх соціологів (здатність уважно слухати, вести бесіду, володіння засобами невербального спілкування та ін.), зокрема за допомогою використання анімованих аудіо- та відеоресурсів онлайн іноземною мовою та запропонованих до них завдань;

– збільшення кількості факультативних курсів з метою розширення обсягу знань та комплексного підходу до вирішення поставлених завдань (орієнтація іноземної мови на спеціальність);
– покращення якості занять з іншомовної підготовки соціологів (використання анімованих відео- та аудіоресурсів онлайн: https://learnenglish.britishcouncil.org/business-english, https://www.ted.com);
– використання онлайн-підручників та енциклопедій з дидактичними матеріалами та навчальними програмами краєзнавчого характеру, а також енциклопедичними статтями, мультимедійними матеріалами як важливої складової комп'ютерно орієнтованого освітнього середовища;
– запровадження практики вебінарів, воркшопів, студентських Zoom-конференцій іноземними мовами за результатами курсових робіт з фаху;
– публікація студентами статей з висвітленням результатів дослідження іноземною мовою.

Підсумовуючи вищевикладене, вкажемо, що, як показує аналіз вітчизняного й закордонного досвіду, багаторівнева модель професійної освіти (бакалавр – магістр) виступає в умовах євроінтеграції дієвим чинником професійної підготовки майбутнього фахівця-соціолога, тому що саме вона дає змогу технологічно реалізувати головну мету – безперервний загальний і професійний розвиток особистості соціолога, у процесі якого інтегрується його мотиваційно-ціннісне ставлення до діяльності, гуманітарна культура й професійна компетентність.

Для подальших досліджень щодо проблеми підвищення професійної підготовки майбутніх соціологів актуальним є вивчення та визначення умов застосування культурологічного, полісуб'єктного (діалогічного), індивідуально-творчого й особистісно-діяльнісного підходів, які повною мірою можуть бути реалізовані в структурі вищої професійної освіти з використанням переваг навчального кіберпростору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету міністрів України № 67–р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text (дата звернення: 10.10.2021).
2. Литвинова С. Розвиток навчального середовища навчального закладу як наукова проблема. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Мелітополь, 2014. Вип. 1. С. 39–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2014_1_7 (дата звернення: 10.10.2021).
3. Марчук І. Модель формування професійних якостей майбутнього соціолога у процесі контекстного навчання. *Наука і освіта.* 2008. № 8–9. С. 182–186.
4. Пінчук О., Литвинова С., Буров О. Синтетичне навчальне середовище – крок до нової освіти. *Інформаційні технології та засоби навчання.* 2017. № 4. С. 28–45. URL: https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1831 (дата звернення: 10.10.2021).
5. Победа Н. Социотехнические аспекты современного социологического образования. Харьков, 1995. 136 с.
6. Чичкань І., Спасітєлєва С., Жданова Ю. Освітнє середовище для формування культури безпекового поводження у кіберпросторі при підготовці фахівців з економіки та управління. *Інформаційні технології та засоби навчання*. 2021. № 84(4). С. 354–375. URL: https://journal.iita.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3646 (дата звернення: 10.10.2021).
7. Marchuk I. Self-management in the process of on-line education. *European Academy of Sciences & Research:* матеріали IX наук.-практ. конф. Бонн, 2019. С. 98–104.

REFERENCES

1. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii: rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy № 67–r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text [in Ukrainian].
2. Lytvynova, H. (2014). Rozvytok navchalnoho seredovyshcha navchalnoho zakladu yak naukova problema. *Naukovyy visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Scientific Bulletin Melitopol State Pedagogical University,1, 39–47* [in Ukrainian].
3. Marchuk, I. (2008). Model formuvannia profesiinykh yakostei maibutnoho sotsioloha u protsesi kontekstnoho navchannia. *Nauka i osvita – Science and Education, 8–9, 182–186* [in Ukrainian].
4. Pinchuk, O., Lytvynova, S., Burov, O. (2017). Syntetychne navchalne seredovyshche – krok do novoi osvity. *Informatsiini tekhnolohii ta zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools, 4(60), 28–45.* URL: https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1831 [in Ukrainian].
5. Pobeda, N. (1995). Sociotehnicheskie aspekty sovremennogo sociologicheskogo obrazovanija. Harkov [in Russian].
6. Chychkan, I., Spasiteleva, S., Zhdanova, J. (2021). Osvitnie seredovyshche dlia formuvannia kultury bezpekovoho povodzhennia u kiberprostori pry pidhotovtsi fakhivtsiv z ekonomiky ta upravlinnia. *Informatsiini tekhnolohii ta zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools, 84(4), 354–375.* URL: https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3646_ [in Ukrainian].
7. Marchuk, I. (2019). Self-management in the process of on-line education. *European Academy of Sciences and Research:* proceedings of the 9th Scientific and Practical Conference. Bonn, *98–104.*